

Suomalais-ugrilaisten kielten taivutuksen historiaa.

Niin suuressa määrin kuin ns. nuogrammaattisen koulukunnan aikaansaama uusi vaihe merkitseekin kielentutkimuksen historiassa ratkaisevaa edistysaskelta ja kielitieteen täysikäiseksi kehittymistä, ovat kielen kehittymiseen liittyvät suuret kysymykset varsinkin indo-eurooppalaisessa

tutkimuksessa jääneet ehdottomasti taka-alalle, mikä on omansa ainakin ensi katsannolta suuresti hämmästyttämään. Niinpä taivutuksen ongelma, joka kielihistorian syntymisen aikoina oli kaikista keskeisin, on tuskin muuta saanut osakseen kuin torjuvaa kritiikkiä ja eräitä aivan yleisluonteisia periaatteellisia huomautuksia. On syytä muistaa, että Boppin päämääränä ei suinkaan ollut indo-eurooppalaisten kielten keskinäisen sukulaisuuden todistaminen, vaikka jälkimaailma on nimenomaan tämän selittänyt hänen suurimmaksi saavutukseksi, vaan ennen kaikkea indo-eurooppalaisten kielten taivutusmuotojen synnyn selittäminen. Vertailevan kielioppinsa ensi painoksen esipuheessa hän selvästi ilmaisee juuri tämän tutkimuksensa päätarkoituksiksi. Hän oli syvästi vakuutunut tämän työn mahdollisuudesta. Sen sijaan hän halusi kokonaan jättää syrjään »juurien salaisuuden», koska hänestä ei siitä tieteen silloisin keinoin voinut sanoa mitään pätevää. Se teoria, jonka Bopp kehitti ja joka sai sittemmin pysyvästi osakseen vastustajien antaman agglutinaatioteorian nimen, ei suinkaan sellaisenaan merkinnyt mitään täysin uutta ja tuntematonta. Jo valistuksen ajan kielentutkijat olettivat aivan yleisesti, että taivutusmuodot olivat syntyneet alkuaan irrallisista sanoista. Selvästi esiintyi agglutinaatioteoria myös heprean kieliopissa, jossa nimenomaan opetettiin, että verbin persoonapäätteet olivat syntyneet aikaisemmista pronomineista.

Boppin teoria sai suurta kannatusta osakseen, mutta myös vastustusta. Ehkä merkittävin vastaselitys on ollut LUDWIGIN adaptaatioteoria. Joka tapauksessa tämäntapaiset kysymykset askarruttivat voimakkaasti seuraavankin ajan johtavia kielentutkijoita aina nuogrammatikkojen aikakauteen saakka, jolloin kaikki fleksion syntyä koskevat teoriat joutuvat armottomasti taka-alalle, ainakin mikäli on kysymyksessä varsinaisen yksityiskohtainen muotojen analyysi. Periaatteellista keskustelua on tietenkin aina jatkuvasti käyty, vaikka useimmiten torjuvassa mielessä. Tuntuu melkein pä kohtalonomaiselta, että tieteen on näin ollut pakko melkein pä ehdoin tahdoin luopua kaikkein arvokkaimpien ja keskeisimpien kysymysten käsittelystä ja selittää ne suorastaan epätieteellisiksi. Tämä ei suinkaan ollut nuogrammatikkojen alkuperäinen tarkoitus, mutta heidän omaksumansa metodit ja periaatteet veivät omalla painollaan siihen. Vielä v. 1878 BRUGMANN kirjoittaa *Morphologische Untersuchungenin* esipuheessa, jossa hän ensi kertaa hahmottelee uuden koulun periaatteita, että kielentutkijan on vapauduttava hypoteesien samentamasta ilmasta ja mentävä kirkkaaseen todellisuuteen, josta hän voi saada sitä, mitä harmaat teoriat eivät koskaan pysty antamaan. Vain syventymällä elävään kieleen sen kaikessa moninaisuudessa ja rikkaudessa voimme

päästä selville kielen elämän salaisuuksista, muotojen synnyn ja häviämisen periaatteista. Jollemme näin nykykielistä etsi näitä periaatteita, on historiantakaisten aikojen tutkimus samaa kuin merenkulku ilman kompassia.

Tämäntapaisissa, voimakkaasti vaikuttavissa sanoissa kuultaa vielä selvä optimismi. Brugmann odottaa, että perinpohjainen syventyminen elävään kieleen antaa meille ne aseet käteen, joita tarvitsemme esihistoriallisia probleemeja ratkaistessamme. Menneisyyden suuret arvoitukset ratkeavat vasta, kun nykyisistä kielimuodoista löydämme avaimen. Sitä mukaa kuin innolla alkanut uusi tutkimus edistyi, tuli mieli kuitenkin yhä alakuloisemmaksi, ainakin niiden keskuudessa, jotka harrastivat suuria kysymyksiä. Loppumattomat erikoiskysymykset vangitsivat tutkijain kaiken huomion ja vähitellen leimattiin taivutusmuotojen alkuperän ja synnyn selittäminen täysin mahdottomaksi tehtäväksi. Elävien kielten osoittama erilaisten mahdollisuuksien loputon määrä antoi vain aavistuksen siitä, mitä kaikkia teitä kehitys todella on voinut kulkea. Analogiat, kontaminaatiot, lohkeamiset, sulautumiset jne. loputtomiin veivät täydellisesti halun kuvitella, miten tietyt suffiksit ehkä ovat syntyneet. Mahdollisuuksien määrä näytti kussakin tapauksessa olevan suorastaan legio. DELBRÜCK sanoo sattuvasti: »Die meisten von uns sind im Augenblick ermüdet und geneigt, eine Beantwortung (der Urprobleme, namentlich der Frage nach dem Ursprung der Flexionsformen) abzulehnen.»

Kun näin oli asianlaita, on kaikkein vähimmin syytä ihmetellä, että nuogrammaatikot varsin jyrkästi tuomitsivat SCHLEICHERIN opin kielen elämän kahdesta periodista: rakentumisen ja rappeutumisen ajasta. Nuogrammaatikkojen oppien pääteesejä onkin nimenomaan se, että kieli on aina sekä esihistoriallisena että historiallisena aikana muuttunut ja kehittynyt samalla tavalla, samojen yleisten sääntöjen alaisena, nim. äänteenmuutosten ja analogian. SCHERER linkosi Schleicherin oppia vastaan tunnetut sanansa: »Ich meinerseits habe überall nur Entwicklung, nur Geschichte wahrgenommen.» Tämä oivallus näyttääkin iskevän suoraan Schleicherin teorian sydämeen, ja siitä on tullut, niin kuin sanoin, nuogrammaattisen koulun perusajatuksia. Niinpä PAUL nimenomaan tähdentää, että kielen elämässä on kaikkina aikoina todettavissa sekä muotojen syntymistä että kuolemista, joten on mahdotonta puhua mistään esihistoriallisesta rakentumiskaudesta ja historiallisesta rappeutumisen ajasta.

Kahden epookin teoriolla oli ollut muitakin kannattajia kuin Schleicher, mm. sellaiset merkkimiehet kuin BOPP ja HUMBOLDT. Nimenomaan Humboldtin ja Schleicherin käsitysten välillä on kuitenkin huomattavaa eroa-

vuotta. Tosin Humboldtinkin puhuu erityisestä tradition rajan tuolle puolen lankeavasta organisaation ajasta, mutta sen sijaan hän ei tätä seuraa-vaa aikaa pidä minään rappeutumisen aikana. Humboldtin mukaan kiel-
lenkehitys kulkee aina eteenpäin, siinä ei ole havaittavissa mitään todellista taantumista. Tosin toisen periodin aikana fleksio ulkonaisesti köyhtyy, mutta samalla kieli rikastuu sisäisesti ja fleksion kuihtumista vastaa lausekonstruktion jatkuva kehittyminen.

Niin paljon oikeata kuin nuogrammaatikkojen kritiikki sisältääkin, olisi kuitenkin väärin väittää, että kahden epookin teorit olisivat kokonaan tuulesta temmattuja ja hölliä hypoteeseja. Ennakkoluulottomasti asiaa arvostellen on pakko myöntää, että indo-eurooppalainen kantakieli todella edellyttää aikaisempaa synteettistä kehitystä ja että nykyiset kielet varsin selvästi osoittautuvat analyyttisen kehityksen tuloksiksi. Tätä suuren linjan tosiasiaa, jota ei kumoa vähimmässäkään määrässä se, että yksityisissä indo-eurooppalaisissa kielissä jatkuvasti on muodostunut agglutinaation ja lohkeamisen tietä uusia synteettisiä muotoja, ei nuogrammaattinen koulukunta ole voinut millään selittää eikä se ole saanut sitä mitenkään mahtumaan oppirakennelmaansa.

Tämän ansiokkaan ja perustavan työn tehneen koulukunnan perusvirheitä onkin käsittäökseni ollut se, että se on aina laiminlyönyt tarkastella ilmiöitä kokonaisuuden kannalta. Se päinvastoin tutkii äänteenmuutoksia, muotojen syntyä jne. ikäänkuin ne olisivat irrallisia, autonomisia, suuremmasta yhteydestä riippumattomia. Kuitenkin ihmiskieli muodostaa eräänlaisen dynaamisen kokonaisuuden, sellaisen kuin sosiaaliset instituutiot yleensä. Kokonaisuus ei tosin ole mikään eheä, umpinainen loogilinen kokonaisuus, niin kuin joskus on erehdytty luulemaan, ei kuitenkaan yleensä varsinaisten kielentutkijain parissa. Joka tapauksessa on selvää, että kaikki muutokset, jotka tapahtuvat kielessä, ovat aina tietyissä suhteissa johonkin laajempaan yhteyteen. Jossakin tietyissä kielimuodossa ei voi tapahtua mitä äänteenmuutoksia tahansa eikä siinä voi syntyä mitä analogiamuotoja tahansa, vaan kaikki riippuu kielen yleisestä äännejärjestelmästä, painotussuhteista jne. Samoin kaikki muotorakennetta koskevat muutokset ovat syvällisessä yhteydessä kielen koko ilmaisu-systeemin kanssa. Tämän takia eri kehityskausina syntyy aivan erilaisia muodosteita ja kehityksen yleinen kulku saa aivan erilaisia suuntia. Näin ollen ei ole mitään ristiriitaista siinä, että toisissa vaiheissa synteettinen kehitys on vallalla, toisissa taas analyyttinen. Onhan selvää, että ne muutokset, jotka tapahtuvat sellaisen kielen muotorakenteessa, jonka fleksio on aivan kehittymätön, ovat aivan toisenlaiset kuin ne, jotka esiintyvät kehittyneessä fleksiokielessä. Juuri se seikka, että kielen elämässä tapahtu-

neita ilmiöitä ei saa tarkastella minään irrallisina, vaan kielen muodostaman kokonaisuuden kannalta, on nuogrammaatikoilta yleensä unohtunut. Äännehistorian alalla on tätä seikkaa erityisen ponnekkaasti tähdentänyt ns. fonologia. Mitä tästä oppisuunnasta ja sen kehittämistä teorioista muuta arvellaankin, se kuitenkin on selvää, että kokonaisuuden merkitystä tehostaessaan se on osunut oikeaan. Samat muistutukset, joita äännehistorian alalla voi esittää, pätevät ehkä suuremmassa määrin muoto-opin alalla. Voimme osoittaa jostakin nykykielestä joidenkin muotojen synnyn, mutta olisi varsin vaarallista kuvitella, että ilman muuta voisimme soveltaa samanlaista selitystä silloin, kun on kysymys kielestä, joka systeemiltään kokonaan poikkeaa siitä.

Vertailllessamme suomalais-ugrilaisia ja indo-eurooppalaisia kieliä toisiinsa nimenomaan kaasussysteemien kannalta toteamme helposti merkittävää eroa. Unkari ja suomi ovat kuuluisia kaasustensa runsaudesta, mutta tämä runsaus ei suinkaan ole perintöä suomalais-ugrilaisesta kantakielestä, vaan myöhemmän kehityksen tuotetta. Yleinen kehitys on siis suomalais-ugrilaisella taholla kulkenut kokonaan toiseen suuntaan kuin indo-eurooppalaisella. Suomalais-ugrilaisen kantakielen kaasussysteemi on kaikesta päättäen ollut verraten kehittymätön. Myöhäsyntyisten kaasuspäätteiden rinnalla on kuitenkin kaikissa sgr. kielissä todettavissa ikivanhaa perintöä, niin kuin esim. lokatiivin *-na*, ablatiivin *-ta*, latiivin *-k* jne. Mitä nimenomaan paikallissijoihin tulee, niin suomalais-ugrilaisesta kantakielestä näyttää tavalla tai toisella selvästi periytyneen kolmijakoisuus: olosijan rinnalla on ollut tulo- ja erosija, ja eri päätteet vastaavat eri kielissä tässä suhteessa niin tarkoin toisiaan, että on täysi syy ajatella niillä olleen jo kantakielessä samat yleiset funktiot. Näiden vanhojen kaasuspäätteiden alkuperää ja syntyä ajatellen mielellään kiinnittää huomionsa suomalais-ugrilaisten kielten myöhäsyntyisiin kaasuspäätteisiin saadakseen joitakin osviittoja kehityksen mahdollisesta kulusta. Varsinkin unkarin kieli tarjoaa yleisellekin kielitieteelle monta selvää esimerkkiä kaasuspäätteiden synnystä. Halotti beszédissä esiintyy mm. *vilagbele* nykyistä *világba* illatiivia vastaamassa. Kaasuspäätteessä tunnemme näin ollen selvästi vanhan postposition *belé* 'sisään', joka on latiivi *bel* substantiivista. Postpositio on vähitellen menettänyt itsenäisyytensä ja sulautunut pääsanaansa. Sulautuminen on ollut niin täydellinen, että äänteellisen kulumisen lisäksi postposition vokaalikin on täydellisesti mukautunut kantasanana vokaalisointuvaatimuksiin. Aivan samalla tavalla kuin illatiivi on syntynyt suuri joukko muitakin kaasuksia, niin kuin varsin hyvin tiedetään. Esim. ablatiivin päätte *-tól*, *-től* on syntynyt suomen *tyvi* sanan vastineesta.

Unkarissa on kiistattomia esimerkkejä siitä, miten paikallisuutta ilmaiseva kaasuspääte on voinut syntyä. Voisihan ajatella, että suomalais-ugrilaisessa kantakielessä olisi myös voinut tapahtua samanlaista kehitystä. Mutta jos kerran esim. unkarin *-ba* on voinut radikaalisten supistumien kautta, jotka eivät suinkaan seuraa mitään tunnettuja äännesääntöjä, syntyä aikaisemmasta *belé* asusta, niin kuka uskaltaisi sanoa kerrasaan mitään siitä, mistä esim. suomalais-ugrilaisen *na*-lokatiivin pääte on syntynyt? Jos asennoitumisemme todella on tällainen, niin johdonmukainen seuraus siitä voi vain olla se, että luovumme kaikista turhista arvailuista, eihän niitä ainakaan voi pitää tieteellisinä, kaikkein vähimmän täyttä eksaktisuutta ihannoivan kielitieteen alalla.

Jos kuitenkin irroitamme katsemme pelkistä yksityistapauksista ja ajattelemme kielen kokonaisuutta, niin voimme olla kutakuinkin varmat siitä, etteivät suomalais-ugrilaisen kantakielen kaasuspäätteet ole voineet syntyä samaan tapaan kuin unkarin sekundääriset kaasuspäätteet. Unkarin kaasuspäätteiden synnyn edellytyksenä on ensinnäkin ollut selvä postpositiojärjestelmä. Postpositiot ovat sinänsä jo kaasumuotoja, niin etteivät ainakaan primääriset kaasuspäätteet ole tällä tavoin voineet syntyä, ja sellaiset kuin *-na*, *-ta* jne. ovat ilmeisesti juuri primäärisiä. Suomalais-ugrilaisessa kantakielessä ei sitä paitsi ole todellakaan ollut olemassa sellaista postpositiojärjestelmää, joka on ollut sekundääristen kaasuspäätteiden pohjana ja jollainen esiintyy nykyisin sekä unkarissa että suomessa. Kun suomessa sanotaan esim. *metsän takana*, niin *metsän* on tässä yhdelmässä ilmeisesti hallitseva osa. Sen itsenäinen asema postpositioon verraten käy selväksi jo siitäkin, että possessiivisuffiksit liittyvät siihen, esim. *metsämme takana*. Näin ei ole ollut asianlaita alunperin. Suomalais-ugrilaisissa kielissä vallinneen ankaran sanajärjestyksen mukaan määräys käy aina pääsanana edellä, ja näin ollen postpositio on ollut pääsanana ja sen edessä oleva substantiivi sen määräys. On siis lähdettävä jonkinlaisesta yhdyssanasta *metsäntaka* tai vielä aikaisemmasta *metsätaka*, jota on taivutettu niin kuin substantiiveja yleensä, vrt. esim. *metsämaa: metsämaallemme*. Possessiivisuffiksit ovat liittyneet yhdyssanan loppuun eivätkä suinkaan sen keskelle; on siis sanottu *metsätakanamme*. Näin on asianlaita suurin piirtein vielä nytkin esim. mordvassa ja tšeremisissä, ja niin on ollut selvästi suomalais-ugrilaisessa kantakielessä. Suomessa ja unkarissa on siis tapahtunut yhdelmän jäsenten sisäisissä suhteissa huomattava muutos, entinen pääjäsen on painunut sivujäsenen asemaan, menettänyt itsenäisyyttään, kun sen sijaan vanha määräysosa on astunut etualalle. Tämä on sitten erittäinkin unkarissa johtanut siihen, että entinen pääjäsen on merkitykseltään tullut yhä abstraktisemmaksi, kunnes se on me-

nettänyt lopulta kaiken itsenäisyytensä. Ei voine olla epäilystä siitä, että naapuriston indo-eurooppalaiset kielet ovat olleet osaltaan vaikuttamassa tällaiseen kehitykseen, vaikkei mitään vaikeutta ole selittää kehitys puhtaasti omapohjaiseksi. Ei puutu suomestakaan esimerkkejä siitä, että ruotsin kielen prepositiot ovat vaikuttaneet suomen postpositioihin ja niiden käyttöön. Substantiivin ja postposition keskinäisen suhteen muuttuminen saa hyvää valaisua myös myöhemmin puheeksi tulevasta aktuaalistumisilmiöstä.

Kun otamme kaiken tämän huomioon, ei saata olla puhetta siitä, että suomalais-ugrilaisten kielten kaasuspäätteet olisivat syntyneet samalla tavalla kuin unkarin sekundääriset päätteet. Mistään postpositioista emme näitä kaasuspäätteitä voi mitenkään johtaa, koska emme voi kuvitellaakaan, että suomalais-ugrilaisen kantakielen takana olisi ollut sellainen järjestelmä, jota unkarin nykyinen kaasussysteemi edellyttää.

Tuskinpa voimme muutenkaan ajatella näiden vanhojen kaasuspäätteiden syntyneen mistään yleisistä paikallisuutta merkitsevistä substantiiveista, sillä paikallisuussuhteiltaan ne ovat olleet täysin indifferenttejä. Niinpä lokatiivi on ollut sekä inessiivi, superessiivi että adessiivi jne., mikä käy riittävän hyvin selville kaasussuffiksien myöhemmistä funktioista eri suomalais-ugrilaisissa kielissä.

Tässä kohdin onkin nyt varteenotettava se professori COLLINDERIN esittämä ajatus, että puheena olevat primääriset kaasuspäätteet, erittäinkin lokatiivi ja ablatiivi, olisivat esiintyneet alkuaan vain eräissä tietyissä sanatyypeissä, sellaisissa kuin pronominit, yleistä paikallisuutta ilmaisevat substantiivit ja myös eräät aikaa ilmaisevat sanat. Tähän tulokseen Collinder on tullut osittain samojedin, osittain suomalais-volgalaisen ryhmän kielten perusteella. Samojedi tuntee myös mainitut lokatiivin ja ablatiivin päätteet, mutta ne esiintyvät säännöllisesti koaffiksiin liittyneinä, esim. *h?na* ~ *gana*, *kana*, *h?d* ~ *gad*, *kad*. Kuitenkin on eräitä erillisiä muodosteita, joissa kaasuspäätteet liittyvät sanavartaloon ilman koaffiksin apua, ja nämä muodosteet kuuluvat juuri äsken mainitsemiini ryhmiin, esim. *J tūna* 'ylhäällä', *tūd* 'ylhäältä'. Tämä asiantila on kaiken todennäköisyyden mukaan peräisin kantasamojedista.

Kun Collinder sitten toteaa samantapaista rajoittunutta käyttöä nimenomaan, kun on kysymys lokatiivin ja ablatiivin esiintymisestä lokaalisenä kaasuksena läntisissä suomalais-ugrilaisissa kielissä, niin hän pitää sitä alkuperäisten suhteiden mukaisena. Tavallisesti on kyllä ajateltu, että lokatiivin ja ablatiivin esiintyminen eräissä adverbeissa ja postpositioissa, esim. *kotona*, *kotoa*, olisi rudimentääristä ja että aikaisemmin näiden kaasusten käyttö olisi ollut yleinen kaikissa nomineissa, kuten osittain

vieläkin eräissä suomalais-ugrilaisissa kielissä. Collinderin mukaan olisi peräti outoa, jos kaasusten käytön supistuminen olisi tapahtunut tarkalleen samalla tavalla läntisissä suomalais-ugrilaisissa kielissä kuin samojedissa. Ks. Collinder, *Jukagirisch und Uralisch* s. 29 ja seur.

Se ajatus, että lokatiivin ja ablatiivin käyttö olisi suomalais-volgalaisissa kielissä rajoittunut vain paikallisuutta osoittaviin adverbisiin ja postpositioihin, ei kuitenkaan voi pitää paikkaansa. Ensinnäkin on Collinderilta jäänyt huomaamatta, että ablatiivi esiintyy tänäkin päivänä sellaisenaan mordvassa täysin elinvoimaisena ja yleisenä paikallissijana. Emmekä voi myöskään millään tavalla selittää suomen partitiivin syntaktista esiintymistä, ellemmme ota lukuun, että suomikin on aikaisemmin käyttänyt tätä kaasusta yleisenä paikallisena erosijana samaan tapaan kuin mordva. Samoin on laita essiivin. Sen funktio ei käsittääkseni olisi voinut mitenkään syntyä, jos lokatiivilla alkuaankin olisi ollut samanlainen rajoittunut käyttö kuin nykyisin.

Näyttää kuitenkin siltä, että samojedin suhteille voidaan antaa suurempi merkitys. Mutta vaikkei näinkään olisi, niin sisäinen todennäköisyys puhuu sen puolesta, että puheena olevien kaasuspäätteiden alkupeäinen esiintyminen on lähinnä rajoittunut juuri yleistä paikallisuutta osoittaviin sanoihin. Niiden yhteydessähän tavallisimmin esiintyvät ne verbit, jotka vaativat olo-, ero- ja tulosijoja, ja tottapa kaasukset ovat juuri tällaisista yhteyksistä saaneet alkunsa. Yleistä paikallisuutta merkitsevät sanat ovat aina tässä suhteessa keskeisimmän käytön alaisia ja siinä on tietenkin syy, miksi ne muita kauemmin ovat jääneet vanhaan asuunsa.

Jos pidämme mahdollisena, että käsiteltävämme olevat kaasuspäätteet todella ovat saaneet alkunsa yleistä paikallisuutta ilmaisevissa sanoissa sellaisissa tapauksissa, joissa näitä sanoja on käytetty tiettyjen verbien yhteydessä, niin ajatukset vievät silloin ilman muuta suomalais-ugrialaisten kielten yleisiin johtosuffikseihin, joiden joukosta löydämme helposti tarkat äänteelliset vastineet kaasuspäätteillemme.

Tähän seikkaan olen jo Virittäjän viime numerossa kiinnittänyt huomiota. Jos paikallisuussuhteita ilmaisevat kaasuspäätteemme ovat todella saaneet alkunsa sanoissa, jotka jo itse merkitsevät paikallisuutta, niin ei olisi mitään järkeä kuvitella, että päätteetkin olisivat omanneet alkuaan jonkin paikallisuutta osoittavan merkityksen. Olen sitä paitsi jo nimenomaan tähdentänyt, että ne yleisiltä paikallisuussuhteiltaan ovat täysin indifferenttejä, sama suffiksi kun on yhtä hyvin ilmaissut sekä ulkoisia että sisäisiä suhteita. Kysymys onkin vain siitä, voimmeko jotenkin selittää sen, että juuri *-na* suffiksi on kehittynyt olosijan ja *-ta* suffiksi erosijan merkiksi jne. Tähän kysymykseen ei käsittääkseni kuitenkaan voi

yrittääkään vastausta, ennen kuin pääsemme selvyyteen, mitä johtosuffiksit oikeastaan alkuperältään ovat. On ilman muuta selvää, että tutkimuksen nykyisellään ollessa ei tästä asiasta voi sanoa mitään edes osapuilleenkaan varmaa. Mutta lupa on kuitenkin arvella yhtä ja toista.

Virittäjän viime numerossa olleen tutkielmani päätuloksena on pidettävä sitä, että johtosuffiksilla ei alkuaan ole ollut mitään tekemistä niiden merkitystehtävien kanssa, joiden kannattajiksi ne myöhemmin ovat joutuneet. Niinpä ns. deminutiivisuffiksit eivät alunperin suinkaan sinänsä ole merkinneet mitään pientä tai yleensä sellaista, mistä deminutiivinen merkitys olisi johdettavissa. Kun sama suffiksi osoittaa yhtä hyvin aktiivin kuin passiivinkin partisiippia, yhtä hyvin mennyttä kuin nykyistä aikaa, niin tietenkin on selvää, että nämä merkitykset ovat sekundäärisesti kehittyneet. Ainoa järjellinen selitys onkin lauseyhteyteen viittaminen. Vain toisten sanojen rinnalla ja vieressä ovat erilaiset merkitykset päässeet syntymään. Suffiksillinen muoto on sitten yksin jäänyt edustamaan koko yhdelmää pääjäsenen jäätyä tarpeettomana ja itsestään selvänä pois, ja näin on suffiksi saanut kannettavakseen yhdelmän puitteissa syntyneen merkityksen. Näin asioita katsellen pääsemme joka tapauksessa niin pitkälle, että suffiksien alkuperäiseksi tehtäväksi tulee sanojen liittäminen toisiinsa. Ne ovat siis eräänlaisia esifleksiivisiä konstruktioelementtejä. Ennen fleksion syntyä on sanoja liitetty toisiinsa ilman minäänlaisten suffiksien apua. Näinhän on tapahtunut vielä fleksion syntymisen jälkeenkin. Mutta kun sana on sellaisenaan liitetty toiseen, niin se näyttää lähinnä merkinneen sitä, että sanan koko merkitysala on pätenyt. Se on ollut mahdollisimman moniselitteinen. Kielen kehityksen suuntaantavimpia piirteitä on kuitenkin yksiselitteisyyteen pyrkiminen. Tältä kannalta katsottuna on suffiksilla varustetun sanan liittäminen toiseen lähinnä merkinnyt jotakin rajoitusta. Sanan merkitysala on pätenyt vain jokin osa tai sitä on tarkastettu tietystä näkökulmasta.

Varsin lähellä on tietysti ajatus, että suffiksit olisivat joitakin vanhoja nomini- tai verbivartaloita. Tämä ajatus on kuitenkin monestakin syystä hyvin vähän todennäköinen. Jo merkityspuoli tuottaisi tavattomia vaikeuksia. Meidän olisi pakko lähteä erittäin abstraktisista sanoista ja näiden käyttöä olisi hyvin vaikea perustella. Mutta muodollisiakin epäilyksiä voi esittää. Uralilaisten kielten suffiksit sisältävät kaikki konsonantin ja sitä seuraavan vokaalin, joko *a:n* (*ä:n*) tai sitten suppean vokaaliparin, joka perusmuodossa ilmeisesti hyvin varhain on kadonnut ja jonka varsinainen tehtävä on sidevokaalin. Uralilaiset nomini- ja verbivartalot sen sijaan ovat kaikki kaksitavuisia. Olisi edellytettävä, että vanhat pääsanat, joista suffiksit ovat kehittyneet, olisivat joutuneet niin voimakkaan

supistuksen alaisiksi, että vain ensi tavu ja sekin vokaaliloppuisena olisi jotenkuten säilynyt. Tämmöinen supistuminen on kuitenkin sangen vähän todennäköistä, varsinkin kun ottaa huomioon, miten eräät suomalais-ugrilaiset ja samojedilaisetkin kielet ovat säilyttäneet sananloppunsaakin. Sitä paitsi olisi oletettava, että suffiksien alkulähteeksi eivät olisi lainkaan kelvanneet vokaalialkuiset sanat, kaikki suffiksit kun alkavat konsonantilla.

On kuitenkin olemassa eräs sanaryhmä, joka täyttää kaikki vaatimukset. Tämä ryhmä ovat pronominit. Ensinnäkin ne ovat tosiaankin olleet järjestään yksitavuisia, konsonanttialkuisia ja vokaaliloppuisia. Toiseksi niitä on ollut niin runsaasti, että kielen konsonanttivarasto on niissä vieläkin melkein kokonaan edustettuna, vaikka sellainen mahdollisuus on lähellä, että monet vanhat pronominivartalot ovat jäljettämiin kadonneet. Joka tapauksessa löydämme vaivatta useimmille suffikseillemme vastineen pronominivartaloiden joukosta. Erittäin merkittävä seikka on myös se, että vain pronominit ovat uralilaisissa kielissä voineet esiintyä pääsanansa jäljessä, esim. *laula-n*, *laula-t*. Näissä persoonapäätetapauksissa on kiistattomia esimerkkejä siitä, että pronominit ovat todellakin fleksion syntymäaikoina voineet liittyä pääsanansa jälkeen ja muodostaneet taivutuselementtejä. Kielen systeeminluonnetta ajatellen tuntuisi aivan odotettavalta, että näin olisi tapahtunut paljon suuremmissa määrin. Olisi suorastaan outoa, jos persoonapronominitalpaukset olisivat ainoita.

Alkukantaisessa kielimuodossa pronominit ovat kaikesta päättäen näytelleet varsin tärkeitä osaa. Tutkimus ei kuitenkaan ole vielä voinut loihkia silmiemme eteen kuvaa siitä, minkälainen pronominisysteemi on nykyistä edeltänyt. Monenlaisten pronominivartaloiden esiintyminen osoittaa kuitenkin selvästi, että lukuisat eri näkökohdat ovat muinaisessa systeemissä saaneet ilmauksensa. Kun nykyisin eräissä suomalais-ugrilaisissa kielissä demonstratiivipronominien monikko muodostetaan *n*-alkuisilla vartaloilla, niin tässäkin on jäte varmaan vanhoilta ajoilta. Todennäköistä on, että *n*-alkuisetkin pronominit ovat alkuaan olleet yksiköllisiä, ks. COLLINDER Jukagirisch und Uralisch s. 23, alav. Jokin näkökohdan eroavuus on varmaan antanut aiheen myöhemmälle monikko-merkitykselle.

Se merkityksen eroavuus, mikä eri pronominien välillä alunperin tietenkin on vallinnut, on käsittääkseni määrännyt niiden käytön myös suffiksaalisina aineksina, ja tästä seikasta johtuu se ero, mikä eri suffiksien funktioissa on todettavissa. Kun pronominit sentään monessa suhteessa ovat samansukuisia merkitykseltään, niin käy hyvin ymmärrettäväksi, että eri suffiksien käyttö huomattavalla tavalla on ollut saman-

laista. Pronominien ja suffiksien huolellinen tutkiminen ja keskinäinen vertailu voi tuoda päivänvaloon vielä paljon mielenkiintoista. Tietenkään ei pidä kuvitella, että kaikilla suffikseilla sellaisenaan olisi vastineensa pronominien joukossa. Monet suffiksit voivat hyvinkin olla sekundäärisiä, esim. erilaisiin painosuhteisiin tai assimilaatioon ja dissimilaatioon perustuvan kehityksen tuloksia.

Pronominien kehittymistä primitiivisiksi fleksioelementeiksi voi nähdäkseni jossain määrin valaista se, että käsitämme ne Ballyn tapaan aktualisaattoreiksi. Hänen teoksessaan *Linguistique générale et linguistique française* näyttelee käsitepari virtuaalinen ja aktuaalistunut huomattavaa osaa. Kielellinen merkki on virtuaalinen, jos se ilmaisee vain idean ja on täysin määräämätön todellisuuden, joko kuvitellun tai reaalisuuden, suhteen, olkoonpa sillä muuten miten yksityiskohtaisia attribuutteja tahansa, esim. *suuri, punainen talo*. Merkki aktuaalistuu heti, kun suhde todellisuuteen jotenkin määrätään, esim. *isäni talo, tämä talo, eräs talo*, ks. mts. 58. Ballyn mukaan aktualisaattorit edustavat geneettisesti katsoen entisiä predikaatteja, siis esim. *ce livre 'le livre (qui est) ici'* palautuu lauseeseen, jossa on implisiittinen kopula ja joka vastaisi esim. lat. *illic liber 'ici (est) le livre'*. Sanskritti kuvastaa vielä alkuperäistä kantaa, kun ilmaisu *tatra nagare*, oik. 'là dans la ville', merkitsee samaa kuin *tasmīn nagare* 'dans cette ville', ks. mts. 211.

Olipa aktualisaattorien synty Ballyn kuvitteleva tai ei, joka tapauksessa ei vastakohta virtuaalinen: aktuaalistunut ole käsittääkseni vailla merkitystä. Ottakaamme esim. lapista sellaiset rinnakkaistapaukset kuin *luossá-oas'te* ja *luosá oas'te*. Edellinen, jonka sanatarkka vastine suomessa olisi *lohiostaja*, merkitsee lohenostajaa yleensä, ammattimaista kauppiasta, jälkimmäinen, »lohen ostaja», sen sijaan merkitsee jonkin tietyn, yksityisen, konkreettisen lohen ostajaa. Yhdelmän ensi osa on siis nominatiiviasuisena virtuaalinen, se pätee vain puhtaana käsitteenä ja sulautuu sellaisenaan pääsanaansa muodostellen sen merkitystä tietyllä tavalla. Genetiiviasuinen ensi osa sen sijaan on selvästi aktuaalinen, se on todellisuuden suhteen tietyllä tavalla määräytynyt. Erityisesti on huomattava, ettei suinkaan ole kysymys siitä, mitä kieliopissa tarkoitetaan määrätyllä ja määräämättömällä, vaan jostakin aivan muusta. Jos kuulen, että ulkona jokin koira haukkuu, niin lauseessani 'koira haukkuu' koira on kieliopillisesti määräämätön, mutta Ballyn teoriassa kuitenkin selvästi aktuaalistunut, se ei päde vain pelkkänä käsitteenä, vaan viittaa todellisuuteen.

Se suhde, minkä yllä oleva lapin esimerkki tuo nähtäväksemme, ei ole tuntematon muillekaan suomalais-ugrilaisille kielille, mutta erikoisen selvästi se tulee esille turkkilais-tataarilaisissa kielissä. Nominatiivi,

perusmuoto, determinoi pääsanaansa, joko nominia tai verbiä, vain käsitteellisesti, kun sen sijaan genetiivin ja akkusatiivin muotoinen määräys aina sisältää viittauksen myös esineeseen. Niinpä esim. *qayan oylı* 'Kaganssohn, Prinz' tapauksessa yhdelmän ensi osalla ei ole mitään itsenäisyyttä, vaan ainoastaan käsitteellinen tehtävä, on kysymys kaanista käsitteenä, yleisesti. Sen sijaan genetiivin sisältävä yhdelmä *qayanıng oylı* 'der Sohn des Kagans' osoittaa selvästi, että kysymyksessä on jokin kaani, josta nimenomaan on puhe, ks. GRÖNBECH *Der türkische Sprachbau* s. 157.

Hyvin lähellä Ballyn *signe virtuel* ja *signe actualisé* käsitteitä on J. LOHMANNIN skolastikoilta ottama *suppositio*, ks. *Einige Bemerkungen zu den Genus-Kategorien des Wintu*, *Zeitschrift f. vergl. Sprachwissenschaft* 68, myös LOHMANN & BRÖCKER *Zur Wesensbestimmung des Satzes*, *Forschungen und Fortschritte* 1940 s. 356. Skolastikkojen mukaan *suppositio* on syntaktinen toiminta, *proprietas termini in propositione*, jolloin *terminus supponit pro aliquo* 'steht (als Bedeutung) für etwas'. Tavallisesti erotetaan kielellisessä muodossa kaksi eri puolta, nim. äänneasu ja merkitys (vt. SAUSSUREN *signifiant* ja *signifié*). Lohmannin mukaan on erotettava kolme seikkaa, sillä sana on merkityspuolellaan aina myös predikaatti. Tämä predikoiva merkitys on tarkasti erotettava siitä esineestä, jonka merkinä sana puheessa kulloinkin on. Kun siis esim. sanon *koira haukkuu*, niin *koira* sana sisältää predikaation, se ilmaisee erään käsitteen. Mutta se ei ilmaise vain tätä käsitettä, se tarkoittaa samalla sitä tiettyä konkreettista tapausta, josta puhun. Sitä suhdetta, mikä sanan (käsitteellisellä) merkityksellä on puheen esineeseen, kutsuu Lohmann *suppositio*ksi. Tämä *suppositio* voi tulla kielessä monella tavalla näkyviin, partikkelien, päätteiden yms. avulla tai sitten lausemelodiassa, sanajärjestyksessä jne. Sinänsä *supponoituja* ovat pronominit. *Supponoitu* nomini edustaa lauseessa aina sitä esinettä, johon se viittaa, se toimii yksinkertaisesti sen nimenä, sillä aikaa kun ei-*supponoitu* nomini on puhtaasti käsitteellinen. Loogillisesti katsoen kaasufunktiotkin sisältävät predikaation. Niinpä esim. lauseessa *pater librum filio donavit*, kun se liittyy tiettyyn tilanteeseen, on kolme predikaatiota: »tämä isä on lahjoittaja», »tämä kirja on lahja» ja »tämä poika on lahjan saaja». Näin ollen jokainen kaasumuoto sisältää myös *supposition*.¹

¹ Lohmann sanoo *Zeitschrift f. vergl. Sprachwissenschaft* 68 s. 112: »Dem Sinne nach kommt bereits in der mittelalterlichen Logik mindestens die Lehre der »Terministen» auf dasselbe hinaus, vgl. bei Wilhelm von Ockham (Prantl XIX 876) *dicitur autem suppositio, i.e. pro aliis positio, ita quod, quando terminus in propositione stat pro ali quo, utimur illo termino pro illo, sc. de quo — — — pronomine demonstrante ipsum ille terminus vel rectus illius termini, si sit obliquus, verificatur . . .* Das heisst,

Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole syventyä enempää Ballyn kuin Lohmanninkaan teorioihin, joita vastaan voisi olla paljonkin muistutettavaa, Lohmannin suppositio kun tulee hyvin lähelle eräiden tutkijain syntaktista merkitystä. Haluan tässä yhteydessä vain tähdentää, että he ovat loogillisessa analyysissään joutuneet tekemään pitkälle meneviä johtopäätöksiä eräästä seikasta, jolla kielihistorian kannalta on huomattava merkitys. Sitä tendenssiä vastaan, että esifleksiivisenä kautena taipumaton määräysosa helposti menettää itsenäisyytensä ja jää pätemään vain käsitteellisenä, on kielen ollut pakko keksiä keinoja. Virtuaaliseksi muuttunut merkki on ollut pakko aktuaalistaa, ja mikä silloin onkaan ollut lähempänä kuin pronominiin käyttö, siis niiden sanojen, joita ei milloinkaan voi käyttää puhtaasti käsitteellisesti, vaan jotka aina sisältävät viittauksen »todellisuuteen». Selvää aktuaalistumista on postposition yhteydessä esiintyvän substantiivin itsenäistyminen eri kielissä.

Se ajatus, että fleksiiviset ainekset, muutkin kuin vain persoonapäätteet, ovat syntyneet aikaisemmista pronomineista, ei ole sinänsä mikään uusi. Tosin olen tullut tähän tulokseen puhtaasti suomalais-ugrilaisen aineksen pohjalla, mutta olen voinut todeta, että olen joutunut monella tapaa kulkemaan sekä Boppin agglutinaatio- että Ludwigin adaptaatioteorian jäljessä. Tähdentäessäni sitä seikkaa, että fleksiiviset ainekset ovat varsinaiset merkityksensä saaneet ensi sijassa lauseyhteydessä, olen tullut varsin lähelle adaptaatioteoriaa. Minulla on se syvä vakaumus, että suomalais-ugrialaisten ja altailaisten kielten tutkijoilla on erinomaisia mahdollisuuksia taivutuksen syntyä ja kehitystä koskevien suurten kysymysten selvittelyssä. Nämä kielet ovat paljon lähempänä alkusyntyä kuin indo-eurooppalaiset.

Paavo Ravila.

---

wenn ich in einem Satz einen *terminus* für einen Gegenstand gebrauche, so bedeutet das, dass dieser *terminus*, indem ich mittelst eines Demonstrativpronomens auf den Gegenstand hinweise, also einen Satz von der Form »hoc est . . .» bilde, von diesem Gegenstand ausgesagt werden kann, gilt (*verificatur*). Ein *casus obliquus* muss dann natürlich in den *rectus* verwandelt werden. Im ursprünglichen Satze konstituieren demnach alle Kasusformen eine Supposition, nehmen den Gegenstand, für den sie stehen, als Subjekt in den Satz auf.»